

Akkerbouwbedrijven: schaalvergroting en intensivering

Huib Silvis en Martien Voskuilen

Regionaal gezien is de Nederlandse akkerbouw vooral geconcentreerd in vier gebieden: het grootste areaal ligt in het Zuidwestelijk Akkerbouwgebied (25%), gevolgd door de Veenkoloniën en Oldambt (20%), IJsselmeerpolders (15%) en Bouwhoek en Hogeland (8% in 2018). In deze gebieden is het akkerbouwareaal grotendeels (80%) in gebruik op akkerbouwbedrijven. Tussen 2000 en 2018 nam het aantal akkerbouwbedrijven in deze gebieden met ongeveer een derde af, terwijl de gemiddelde bedrijfsomvang (SO) verdubbelde. Voor de inkomensvorming zijn aardappelen het belangrijkste gewas. In de Bouwhoek en Hogeland bestaat deze teelt vrijwel geheel uit pootaardappelen. In de Veenkoloniën en het Oldambt domineert de teelt van zetmeelaardappelen. Het bouwplan in de IJsselmeerpolders is het meest intensieve en gevarieerde van de vier gebieden. Granen zijn het belangrijkste rustgewas op de bedrijven. Het aandeel rustgewassen is nog altijd het laagst in de IJsselmeerpolders, maar ook in de andere akkerbouwgebieden staat dit aandeel onder druk.

Aantal akkerbouwbedrijven in akkerbouwregio's daalt relatief sterk

Het aantal akkerbouwbedrijven in de vier akkerbouwgebieden is tussen 2000 en 2018 afgenomen van bijna 7.900 tot ruim 5.200. Tussen de gebieden is het verschil in de teruggang beperkt (figuur 1a): van 32% in het Zuidwestelijk Akkerbouwgebied tot 36% in de IJsselmeerpolders. Buiten de vier akkerbouwregio's bleef de afname beperkt tot een vijfde. Dat heeft vooral te maken met het verschil in het soort akkerbouwbedrijven: buiten de specifieke akkerbouwregio's zijn de akkerbouwbedrijven gemiddeld veel kleiner en behoort een groot deel (45% in 2018) tot de categorie 'akkerbouwbedrijven met vooral voedergewassen'. Dat kunnen voormalige melkveebedrijven zijn die het vee hebben afgestoten. De kleinere bedrijven hebben naast het inkomen uit de bedrijfsactiviteiten veelal ook inkomen van buiten het bedrijf, zoals uit arbeid, bezittingen en uitkeringen (bijvoorbeeld AOW). De minder grote afhankelijkheid van het inkomen uit bedrijf en de instroom vanuit de melkveehouderij, beperken de afname van het aantal bedrijven.

Toename gemiddelde bedrijfsoppervlakte laagst in de IJsselmeerpolders

De gemiddelde oppervlakte van de akkerbouwbedrijven in de vier akkerbouwregio's is gestegen van 43 ha tot 59 ha. De akkerbouwbedrijven in het Zuidwestelijk Akkerbouwgebied zijn met gemiddeld 50 ha per bedrijf het kleinst (figuur 1b). De akkerbouwbedrijven in Bouwhoek en Hogeland en de Veenkoloniën en Oldambt zijn gemiddeld het grootst en groeiden meer gemiddeld, tot 73 ha per bedrijf in 2018. De oppervlakteontwikkeling in de IJsselmeerpolders is daar wat bij achtergebleven. De grond in het gebied is schaars – een van de oorzaken van de hoge grondprijzen – wat mede het gevolg van een relatief hoge opvolgingsdruk (Vogelzang et al., 2019). De verschillen tussen de gebieden komen ook naar voren in de spreiding. Zo loopt het aandeel van de bedrijven met meer dan 100 ha in 2018 uiteen van 11% in het Zuidwestelijk Akkerbouwgebied tot 28% in Bouwhoek en Hogeland.

Gemiddelde bedrijfsomvang verdubbeld

De gemiddelde economische omvang, uitgedrukt in Standaardopbrengst (SO), van de akkerbouwbedrijven in de vier akkerbouwgebieden is tussen 2000 en 2018 met een factor 2,1 toegenomen. Dat komt niet alleen door de toename van de bedrijfsoppervlakte, maar ook door de hogere 'gestandaardiseerde' geldopbrengst van de geteelde gewassen. De gemiddelde bedrijfsomvang in de twee noordelijke gebieden is tussen 2000 en 2018 iets sterker gestegen dan in de twee andere gebieden (figuur 1c): in de Bouwhoek en Hogeland met een factor 2,2 tot 397.000 euro SO, en in de Veenkoloniën en Oldambt met een factor 2,3 tot 225.000 euro SO. In de twee andere gebieden is de bedrijfsomvang met een factor 2 toegenomen, in de IJsselmeerpolders tot 319.000 euro SO en in het Zuidwestelijk Akkerbouwgebied tot 194.000 euro SO.

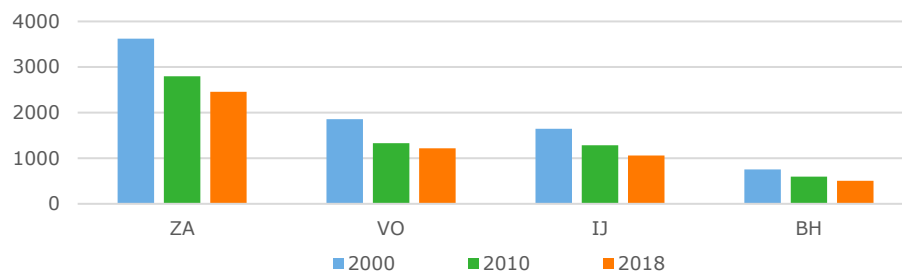
Veel grote bedrijven in Bouwhoek en Hogeland

In figuur 1e is de spreiding van de akkerbouwbedrijven naar bedrijfsomvang in 2018 opgenomen. Die van het Zuidwestelijk Akkerbouwgebied en de Veenkoloniën en Oldambt lijken sterk op elkaar: veel kleine en weinig grote bedrijven. In de IJsselmeerpolders ligt het accent op de middengroepen, terwijl in Bouwhoek en Hogeland de grote bedrijven het sterkst zijn vertegenwoordigd.

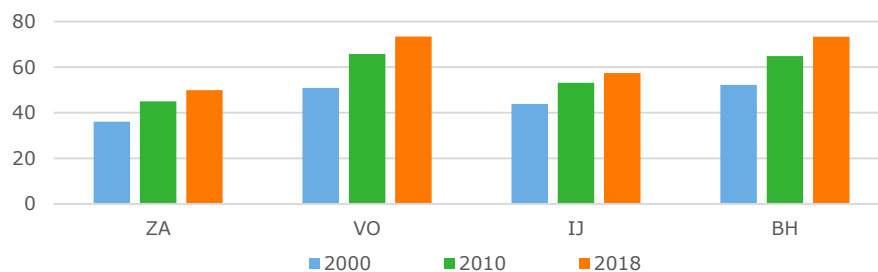
Grote verschillen in omzet per hectare

De Standaardopbrengst (SO) per hectare geeft een indicatie van de verdien capaciteit en ook van de intensiteit van de bedrijfsvoering. Die is het hoogst in de Bouwhoek en Hogeland en de IJsselmeerpolders (figuur 1d), en het laagst in de Veenkoloniën en het Oldambt. Dat heeft alles te maken met de verschillen in het bouwplan.

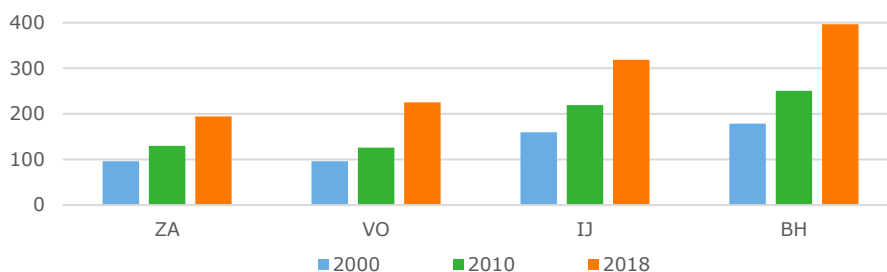
Figuur 1a:
Aantal bedrijven

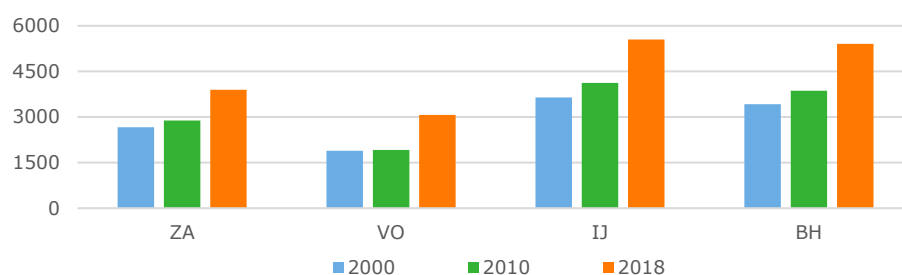
Figuur 1b:
Hectare per bedrijf

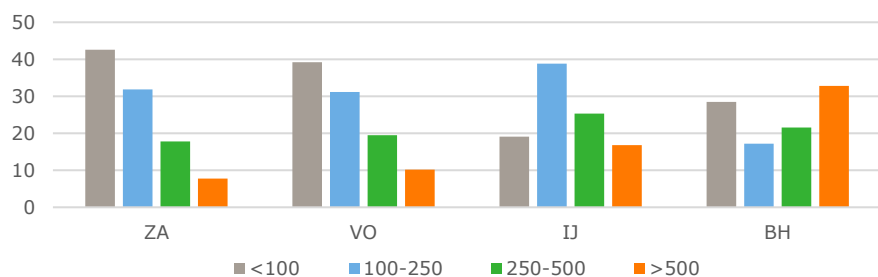
Figuur 1c:
Standaardopbrengst
(x 1.000 euro) per
bedrijf

Figuur 1d:
Standaardopbrengst
per hectare

Figuur 1e:
Percentage bedrijven
naar omvang in
Standaardopbrengst
(x 1.000 euro)

Figuur 1a t/m 1e Kenmerken akkerbouwbedrijven in vier akkerbouwgebieden.
Afkorting naam akkerbouwgebieden: ZA: Zuidwestelijk Akkerbouwgebied, VO: Veenkoloniën en Oldambt, IJ: IJsselmeerpolders, BH: Bouwhoek en Hogeland.

Bron: CBS-Landbouwteiling, bewerking Wageningen Economic Research.

Aardappelteelt belangrijk voor inkomen

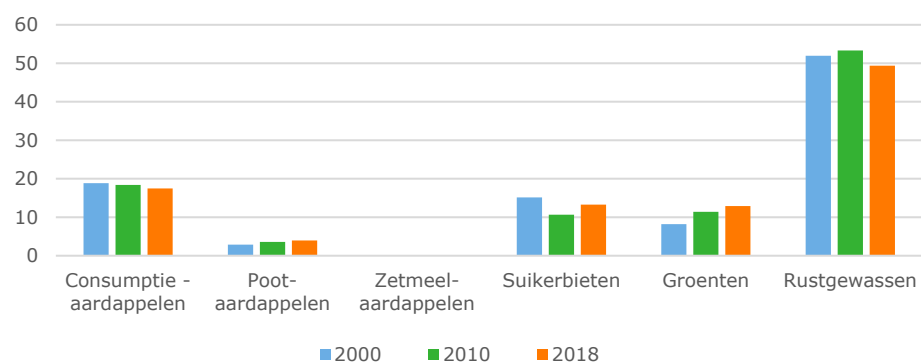
Voor het inkomen zijn aardappelen het belangrijkste gewas op de bedrijven. De verdeling van de teelt van poot-, consumptie- en zetmeelaardappelen is deels historisch gegroeid en hangt samen met de grondsoort en het klimaat. In de Bouwhoek en Hogeland bestaat de aardappelteelt vrijwel geheel uit pootaardappelen. Het aandeel van de pootaardappelteelt in het bouwplan is gestegen van 27% in 2000 tot 32% in 2018 (figuur 2d). Naast aardappelen zijn granen (37% in 2018) en suikerbieten (14%) de hoofdgewassen. In de Veenkoloniën en het Oldambt domineert de teelt van zetmeelaardappelen (figuur 2b). Het areaal van dit gewas op de akkerbouwbedrijven is gelijk gebleven, terwijl het aandeel in het bouwplan iets is gestegen (tot 32% in 2018). Ook in dit gebied vormen granen (30%) en suikerbieten (18%) de andere hoofdgewassen.

Het bouwplan van de akkerbouwbedrijven in de IJsselmeerpolders is het meest gevarieerd, en het meest intensieve van de vier akkerbouwgebieden (figuur 2c). Tussen 2000 en 2018 is het aandeel van de aardappelteelt nauwelijks gewijzigd (30% in 2018), maar is het aandeel van de pootaardappelen gestegen. Ook het aandeel van de akkerbouwmatige groenten (vooral uien) is toegenomen van 17% in 2000 tot 23% in 2018, praktisch gelijk aan het aandeel van granen. In het Zuidwestelijk Akkerbouwgebied nam de aardappelteelt in 2018 21% van het bouwplan op de akkerbouwbedrijven in, vrijwel evenveel als in 2000 (figuur 2a). In deze periode is de teelt van akkerbouwmatige groenten toegenomen van 8% naar 13%, en is daarmee op gelijke hoogte gekomen als dat van suikerbieten. Een vijfde van het bouwplan bestaat uit overige gewassen (zoals grasland en voedergrassen en graszaad).

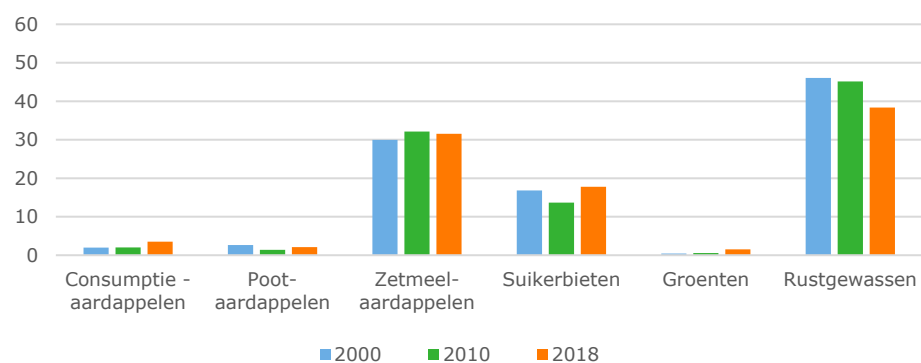
Afname aandeel rustgewassen

De hoogsalderende gewassen zijn meestal wortel- of rooigewassen die veel van de grond vragen. De lager salderende gewassen – vaak maaigewassen – zijn over het algemeen gunstig voor de structuur, gezondheid en het organischestofgehalte van de bodem. Deze gewassen zijn een voorwaarde om de hoogsalderende rooigewassen te kunnen blijven telen, en worden daarom ook wel 'rustgewassen' genoemd (Smit en Jager, 2018). Granen, graszaad, handelsgewassen, peulvruchten, groenbemestingsgewassen, grasland en groenvoedergrassen (exclusief snijmais) zijn aangemerkt als rustgewassen. Op de akkerbouwbedrijven in de vier akkerbouwgebieden bestaan de rustgewassen in hoofdzaak uit de graanteelt. In de noordelijke akkerbouwgebieden en het Zuidwestelijk Akkerbouwgebied is zowel de oppervlakte als het aandeel van de rustgewassen in het bouwplan van de akkerbouwbedrijven tussen 2000 en 2018 gedaald (figuur 2b, 2d en 2a). Het aandeel liep het sterkst terug in de Veenkoloniën en Oldambt (tot 38% in 2018). In het Zuidwestelijk Akkerbouwgebied daalde het licht tot iets onder de helft. Het intensieve bouwplan op de akkerbouwbedrijven in de IJsselmeerpolders betekent een beperkte ruimte voor rustgewassen: 29% in 2018, vrijwel gelijk aan het aandeel in 2000 (figuur 2c).

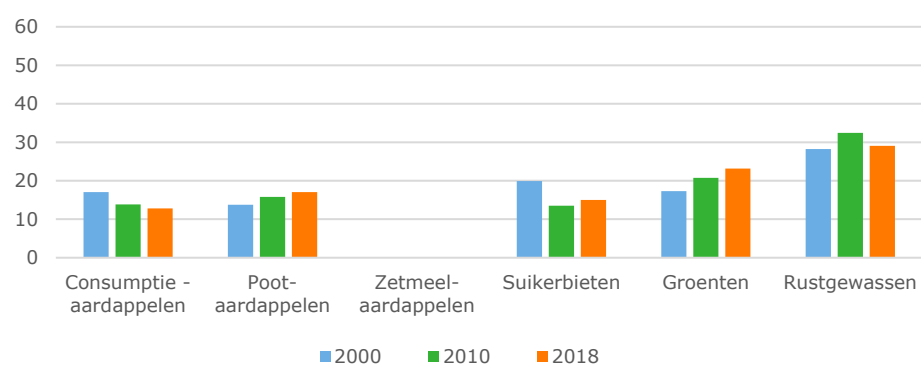
Figuur 2a:
Zuidwestelijk
Akkerbouwgebied

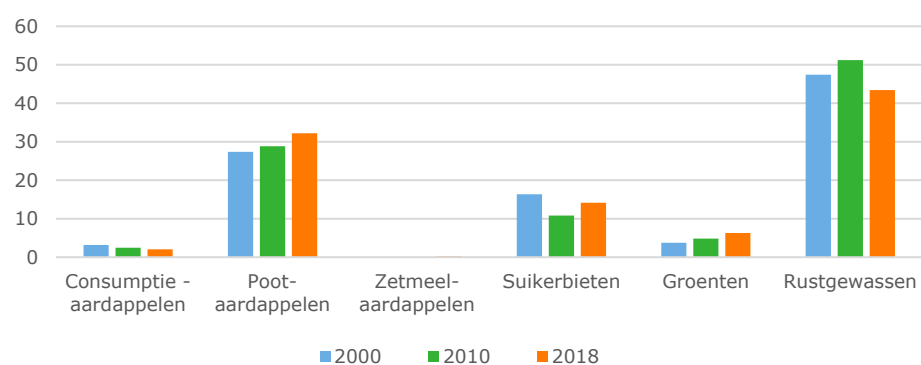
Figuur 2b:
Veenkoloniën en
Oldambt

Figuur 2c:
IJsselmeerpolders

Figuur 2d:
Bouwhoek en
Hogeland

Figuur 2a t/m 2d Bouwplan (%) op akkerbouwbedrijven in vier akkerbouwgebieden.

Bron: CBS-Landbouwteiling, bewerking Wageningen Economic Research.

Afbakening en ontwikkeling akkerbouwareaal

Tot het akkerbouwareaal zijn de volgende gewasgroepen gerekend: aardappelen, akkerbouwgroenten, granen, graszaden, groenbemestingsgewassen, handelsgewassen, peulvruchten, suikerbieten en braak.

Het Nederlandse akkerbouwareaal is na een jarenlange daling – van 634.000 ha in 2000 tot 504.000 ha in 2016 – de laatste drie jaar gestegen tot 532.000 ha in 2019 (voorlopig cijfer). Daarmee neemt het 29% in van het totaal areaal cultuurgrond (tegen 32% in 2000).

In de vier groepen van landbouwgebieden – Zuidwestelijk Akkerbouwgebied, Veenkoloniën en Oldambt, IJsselmeerpolders en Bouwhoek en Hogeland – ligt 68% van het akkerbouwareaal; de rest (32%) is met name te vinden op de oostelijke en zuidelijke zandgronden.

Het aantal akkerbouwbedrijven is tussen 2000 en 2018 met 27% gedaald, van 14.800 tot 10.800. In de vier akkerbouwbedrijven nam het aantal bedrijven af met 34%, van 7.900 tot 5.200. Het aandeel van deze gebieden in het totaal akkerbouwbedrijven liep terug van 53% tot 48%.

Landbouwgebieden

In 1991 is Nederland door de Adviescommissie Landbouwstatistiek ingedeeld in 66 landbouwgebieden op basis van aangrenzende gemeenten met een min of meer homogene landbouwstructuur. De 66 gebieden zijn geclusterd tot veertien groepen van landbouwgebieden, waaronder de vier gebieden die in deze notitie zijn opgenomen als specifieke akkerbouwregio's: Zuidwestelijk Akkerbouwgebied, Veenkoloniën en Oldambt, IJsselmeerpolders, en Bouwhoek en Hogeland.

Standaardopbrengst

De Standaardopbrengst (SO) is een maat (in euro) voor de economische omvang van land- en tuinbouwbedrijven, gebaseerd op gestandaardiseerde opbrengsten van gewassen en diersoorten. Opbrengsten uit bedrijfstoelagen en subsidies zijn niet in de SO-normen meegenomen. De SO-normen worden om de drie jaar herzien. Voor de omvang van een bedrijf in 2018 gelden de SO-normen met een prijsniveau 2013, dat is bepaald met de opbrengsten en prijzen uit de jaren 2011-2015 (Everdingen en Wisman, 2018).

Bedrijfstypering: akkerbouwbedrijven

De land- en tuinbouwbedrijven worden getypeerd op basis van de aandelen van de Standaardopbrengst (SO) per groep van producten in het totaal. Een bedrijf is een akkerbouwbedrijf als meer dan twee derde van het aantal SO afkomstig is van de akkerbouw.

Referenties

Everdingen, W. van en A. Wisman (2018). NSO-typing 2018; *Normen en uitgangspunten bij typing van agrarische bedrijven in Nederland*. Nota 2018-117. Wageningen Economic Research.

Smit, B. en J. Jager (2018). *Schets van de akkerbouw in Nederland: Structuur-, landschaps- en milieukeurmerken die een relatie hebben tot biodiversiteit*. Notitie 2018-074. Wageningen Economic Research.

Vogelzang, T.A., A.B. Smit, P.P. Kuiper en C. Gillet (2019). *Grond in beweging; Ontwikkelingen in het grondgebruik in de provincie Flevoland in de periode tot 2025 en 2040*. Rapport 2019-003. Wageningen Economic Research.

Informatie

Dr.ir. H.J. Silvis, senior onderzoeker
T +31 (0)70 3358 168
E huib.silvis@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

2019-127